

KENTLEŞME VE ÇEVRE SORUNLARINA ALTERNATİF BİR ÇÖZÜM: BAHÇEKENT MODELİ'NİN KENT BİLİM İÇERİSİNDEKİ YERİ

Gülhan KARADAĞ AĞKURT

Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

Kamu Yönetimi Anabilim Dalı

gulhan.karadag@atauni.edu.tr

GİRİŞ

Endüstri Devrimi'nin getirdiği gelişme ve değişimler buna bağlı olarak yaşanmaz hale gelen kent havası özellikle Avrupa'da insanların kentlerden uzak, temiz havanın ve yeşilin bol olduğu kırsal alanlara yönelmelerine neden olmuştur. Fransa'da kentin yaşanmaz havasına karşı anti-metropolitan grupların sesleri yükselmeye başlarken Endüstri Devrimi'nin beşiği İngiltere'de de durum farklı olmamış şehirlere yoğun göç nedeniyle, gecekondu bölgeleri (slums), işsizlik ve kent suçu yayılmaya başlamış, insanlar alternatif yaşam merkezleri arama çabalarına girmişleridir.

19. yy sonunda Ebenezer Howard, bu tür bir arayış içerisindeki bireylerden birisi olarak boğucu ve bunaltıcı fabrika kentlerine alternatif olarak "Bahçekent" (Garden City) modelini geliştirmiştir. Kır ve kentin bir takım özelliklerine sahip olan temiz bir hava ve yaşanabilir bir çevre vaad eden Sovyet Desantralizasyonu, Amerikan Bölgesel Planlama Birliği'nin bölgeci yaklaşımı ve Frank Lloyd Wright'ın "Broadacre City" modeli ile aynı düzlemde değerlendirilerek şehrin sorunlarının çözümü için geliştirilen anarşist teorilerin uzantısı olarak görülen Bahçekent Modeli¹ 20.yüzyıl başlarında özellikle Avrupa ve Amerika'da sanayi şehirlerinden bunalan insanlar için adeta bir çıkış noktası olarak görülmeye başlanmıştır.

BAHÇEKENT MODELİ VE KENTBİLİM İÇERİSİNDEKİ YERİ

1-ÇIKIŞ NOKTASI

Şehir planlama çalışmaları, Britanya'da geniş anlamda Avrupa'da olduğu gibi modern çağdan (1500-1800) Ortaçağ'a (900-1500) kadar geriye gitmektedir. Planlama çalışmaları devirler itibariyle Endüstri Devrimi'nin etkili olduğu (1850-1900), Bahçeşehir akımından savaş öncesi döneme kadar olan devre (1900-1940), ve savaş sonrası devre olarak ayrıma tabi tutulmaktadır.²

---

¹ MANFREDO, Tafuri, Architecture and Utopia,(Transled by Barbara Luigia La Panta London, 1979,s.120.

Endüstri Devrimi'nden hemen sonra ortaya çıkan Bahçekent hareketi bir nevi bu devrimin kentlerde oluşturduğu olumsuz gelişmeleri önlemeye yönelik bir karşı hareket olarak da görülebilir. Nitekim yaşadığı endüstri toplumunun bunalımına tanıklık eden Howard ortaya koyduğu bu modelle endüstri kentlerinde yaşayan emekçilerle kırdaki köylülerin yaşadığı toplumsal ve fiziksel çevreyi değiştirmek istemiştir.³

Daha iyi bir yaşam daha iyi bir toplum oluşturmak düşüncesiyle geliştirilen Bahçekent modelinin kökenine bakılacak olursa Howard'ın bu kavramdan daha önce "Uniunville" ve "Rurishville" kavramlarını kullanmış olduğu görülür.

Howard'ın kendisi inkar ediyor olsa da "Garden City" kavramının onun icadı olmadığı ve bunun çıkış noktası hakkında bazı tartışmalar mevcuttu. Bir görüşe göre "Garden City" kavramı, Howard'ın gençliğinin beş yılını geçirmiş olduğu ABD'de ortaya çıkan bir kavramdır.⁴

1888 yılında yayınlamış olduğu kitabıyla Peter Hall, Howard'ın bu kavramı gökdelenler öncesi dönemde "Garden City" olarak bilinen Chicago kentinden aldığını iddia etmiştir. Ayrıca böyle bir şehir modelini geliştirirken ünlü mimar Frederich Lau Olmsted'in şehir merkezinin 9 mil dışında dizayn etmiş olduğu Riverside yerleşkesinin, bahçekent modelinden etkilenmiş olabileceğini de ifade etmiştir.⁵

Başka bir kaynakta ise Howard'ın Bahçekent modelini geliştirirken Eski Yunan şehirlerinden esinlendiği ifade edilmektedir.⁶ Fakat bu kavram her nereden alınırsa alınsın Bahçekent modeli doğrudan ve anlaşılır biçimde ve etkin bir betimleme ile To-morrow'da yayınlanmıştır.⁷

2- SANAYİ SÜRECİNDE BAHÇEKENT MODELİ

Hızlı endüstrileşme süreciyle birlikte kentler ve nüfus sayısı hızla artmaya başlamış raylı sistemin daha sonra arabaların ortaya çıkması hareketliliği artırarak bu yığılma sürecine katkıda bulunmuştur. Bu sınırsız büyümeye ek olarak kent içi ulaşımın artışı, yollarda harcanan enerjiyi ve kirliliği artırmış buna kırsal kesimdeki insanların kente göç etmesi sorunu da eklenince şehir yaşanabilirliğini kaybetmeye başlamıştır.

Bu gelişmelere karşı 19.yy sonlarında Peter Kropotkin ve Ebenezer Howard kendi görüşleriyle ortaya çıkmışlardır. Şehirlerdeki yayılma ve nüfus artışının sınırlandırılması şehir

---

² DYOS, Hj, , ARNOLD, Edward, The Study of Urban History,London,1966,s. 118

³ ÇINAR, Tayfun, Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri, A.Ü.,SBF Dergisi, 55-1, 2000, s. 28

⁴ The Garden City Past, Present and Future , Edited by Stephen Ward, London,1992,s.3

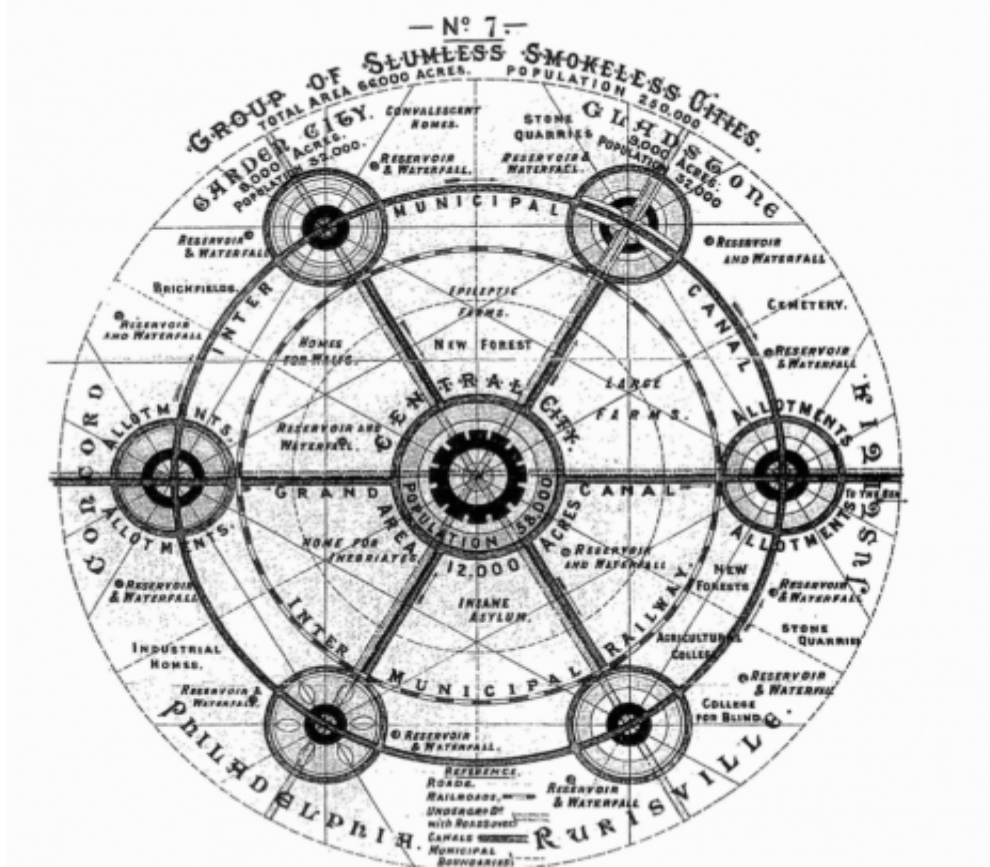
⁵ Peter HALL, Cities of Tomorrow, Basil Blackwell Inc., 1990,s, 89

⁶ The Study of Urban History, s. 514

⁷ The Garden City, Past Present and Future,s.4

ve kırsal kesim arasındaki ekolojik dengenin yeniden kurulması yoluyla kentlere yeni bir fiziki görünüm kazandırılması gerektiğini düşünmüşlerdir.⁸

Büyük şehrin artan nüfusu gittikçe kalabalıklaşan trafiği ile yaşanmaz hale gelerek kendi kendisinin sürdürülebilirliğine zarar verdiğini düşünen Howard'a göre kentsel olanaklardan kentte yaşayanların büyük kısmı yararlanamamaktaydı.⁹ Bundan dolayı yeni bir şehir türü oluşturmanın vaktinin geldiğine inanmaktaydı. Bu şehirde kır ve kent arasındaki uçurumun giderilmesi için modern imkanların kullanılması sözkonusudur. Böylece kırsal ekonomik ve sosyal eksikliği ve şehrin biyolojik ve doğal çeşitlilik eksikliği bu yerleşimlerin birbiriyle uzlaşması sonucu giderilmiş olacaktır.¹⁰ Howard açısından Bahçekent modeli, her iki yerleşim biriminin özelliklerini ve avantajlarını taşıması yönüyle kır ve kentin mükemmel bir kombinasyonu¹¹ olacaktır.

Ciudad Jardin, Ebenezer Howard, Bahçekent modeli

Howard'ın teoremi her kentin toplumdaki her kurumsal yapının, her birlik ve organizasyonun fiziki büyümesinin bir sınırı olması gerektiği üzerine kuruluydu.¹² Böylece

⁸ FILDENBRATH Frey, Designing the City, New York, 1999, S,18.

⁹ MUMFORD, Levis , The City in History ,Harcourt Braca-World Inc.New York, 1961,s.515.

¹⁰ The Study of Urban History.s.515

¹¹ Robert FREESTONE ,The Garden CityMovement in Australia,Nelson.1989,s.5.

¹² The City in History, s.524.

Bahçekent çalışması ile Howard büyük şehrin büyüme sürecini analiz etmeye ve önlemeye çalışmış, kendi kendine yeterli olan ve kendini kontrol eden aynı zamanda merkezle bağlarını tamamen koparmamış olan doğal çevreyle uyumlu tarımsal üretime dayalı yeni bir şehir modeli öngörmüştür.¹³ Mumford, bu fikri destekleyici biçimde şehrin sakinleri için hayatın sürdürülebilirliğini sağlaması için kendi kendisini ve içerisinde barınan diğer kurumları kontrol etmesi gerektiğini ifade etmiştir.

3-BAHÇEKENT'İN FİZİKİ ÖZELLİKLERİ

Bahçekent modelinin fiziki özelliklerine bakılacak olursa Howard, birbirinden yeşil bir kuşakla ayrılan 1000 acrelik (405 Ha) büyüklüğünde düşündüğü bu arazi parçaları üzerine 35.000 civarında bir nüfusun yerleşmesini öngörmüştür. Bu özelliğinden dolayı Bahçekent modeline Mumford tarafından “Greenbelt Towns” benzetmesi yapılmıştır.¹⁴

Bahçekent'te kent yaşamındaki iş kolları, endüstri, yönetim eğitim, kamu parkları ve özel bahçelerin düzenlenmesi gibi esaslı unsurların tümünün kırsal yaşamla uzlaştırılması sözkonusuydu.¹⁵ 500 acrelik bir alanın ise çiftçilikte olduğu kadar ıslahevleri ve hastaneler gibi kırsal yerleşimler için gerekli olan şehirselleştirme kurumlarına ayrılması sözkonusudur.¹⁶

Birbirini kesen altı adet geniş bulvar merkezden hareket ederek şehri altı eşit parçaya bölmektedir. Şehrin merkezinde alışılmış ticarethane ve dükkanlar yerine 5 acre (2 ha) genişliğinde Trafalgar Meydanı'ndan daha büyük bir genel bahçe vardır. Bu bahçe etkileyici kamu binalarıyla çevrilidir. Şehir meydanı, konser salonu, konferans salonu, müze, resim galerisi, kütüphane ve tiyatro bu binalardandır.¹⁷

Bahçekent modeli fiziki olarak bu şekilde planlanmıştır. Howard'ın modeline kaynaklık teşkil eden kır-kent karşıtlığı ve dönemdeki toplumsal krizin şematize edildiği “Üç Mıknatıs” çizelgesinde üç alternatif çekim merkezi geliştirilmiş ve toplumun hangi mıknatısa doğru hareket edeceği üzerine öngörüler geliştirilmiştir. Viktorya dönemine özgü kentin olumlu ve olumsuz özellikleri birarada sayılmıştır. Bu kent toplumsal yaşam açısından oldukça olumsuz koşulları barındırmakla birlikte bazı ekonomik avantajlara da sahiptir.

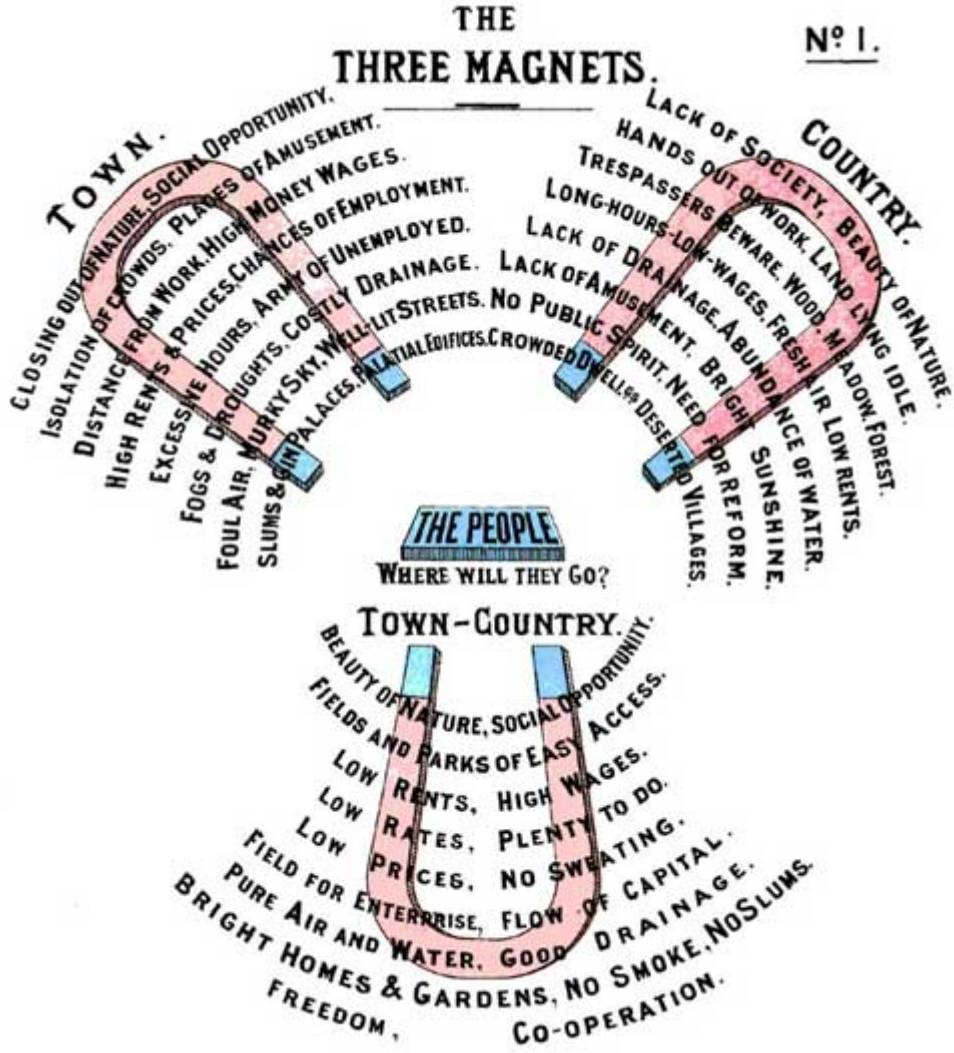
¹³ Designing the City,s.49.

¹⁴ The City in History,s.516.

¹⁵ Designing The City, s, 49.

¹⁶ The Garden City; Past, Present and Future ,s.20.

¹⁷ Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri, s.41.

Ebenezer Howard'ın üç mıknatıs çizelgesi

İkinci mıknatısta yaşanan ekonomik ve toplumsal erozyon sonrasında ortaya çıkan bir kır yaşamının olumsuz özellikleriyle temiz hava ve doğal güzellikler gibi olumlu özellikleriyle yer almıştır.

Kır-Kent adını taşıyan son mıknatısta ise hem kırın hem de kentin olumlu özellikleri bir arada verilerek çizelgenin ortasında yer alan halkın hangi mıknatısa çekileceği belli olmuştur.¹⁸

Fiziki anlamda bir kır-kent olarak adlandırılabilir olan üçüncü mıknatısın altındaki anahtar kelimeler, özgürlük ve dayanışmaydı ki bunlar birer retorik değil planın kalbidir.¹⁹

¹⁸ Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri s.41.

¹⁹ Cities of Tomorrow, s.93

Howard, Garden City fikrini arka planında toplumsal hizmet kavramını getirdiği sivilizasyon sürecini geliştirmiş bulunduğu olanakları görmüş,²⁰ Bahçekent'i nihai bir amaç değil daha iyi bir toplum oluşturulması yönünde bir basamak olarak telakki etmiştir.²¹

KAYNAKLAR

- ÇINAR, Tayfun, Bahçekent Modelinin Düşünsel Kökenleri, A.Ü.,SBF Dergisi, 55-1, 2000.
DYOS, Hj, , ARNOLD, Edward, The Study of Urban History, London,
FILDENBRATH Frey, Designing the City, New York, 1999.
FREESTONE, Robert, The Garden City Movement in Australia, Nelson.1989
HALL, Peter, Cities of Tomorrow, Basil Blackwell Inc., 1990.
HALL, Peter, Sociable Cities, Colinward, John Walley and Sons.
MANFREDO, Tafuri, Architecture and Utopia, (Transled by Barbara Luigia La Panta London, 1979.
MUMFORD, Levis , The City in History ,Harcourt Braca-World Inc.New York, 1961.
The Garden City Past, Present and Future , Edited by Stephen Ward, London,1992.
Ciudad Jardin, Ebenezer Howard, <http://timerime.com/es/periodos/2181966/Siglo+XIX/> (12.09.2014)
Architect Ebenezer Howard's "The Three Magnets" diagram, <http://www.sunnysidesoundproject.org/?p=535>

---

²⁰ The Study of Urban History, s.515

²¹ The Garden City Movement in Australia s.14.